

La Torre del Serrat de la Cabra d'Or en la defensa de la vall d'Artés al segle IX

Pau Alberch i Calm¹, Óscar Trullàs i Ledesma¹

© dels autors

Rebut: 31/5/2025
Acceptat: 23/6/2025
Publicat: 4/12/2025

Citació recomanada: ALBERCH I CALM, Pau; TRULLÀS I LEDESMA, Óscar (2025). «La Torre del Serrat de la Cabra d'Or en la defensa de la vall d'Artés al segle IX». *Treballs d'Arqueologia*, 28, 105-121. <<https://doi.org/10.5565/rev/tda.176>>

Resum

Aquest treball presenta els resultats preliminars de les intervencions arqueològiques a la Torre del Serrat de la Cabra d'Or (Artés, Bages), una estructura poliorcètica emmurallada datada en ús entre els segles IX i X. L'objectiu principal del present text és comprendre'n la funcionalitat en relació amb el context polític i territorial altmedieval, així com amb d'altres assentaments propers com ara el del nucli històric d'Artés (Castellbisbal). La metodologia utilitzada és eminentment el treball de camp arqueològic amb l'estudi dels materials recuperats i la seva contextualització històrica i territorial mitjançant fonts documentals i paral·lels arquitectònics. S'hi han identificat estructures murals ben conservades, indicis de treball metal·lúrgic i un notable conjunt ceràmic i faunístic associat a l'ús domèstic i culinari de l'espai en els seus darrers moments. Les restes arquitectòniques documentades i els materials mobles suggereixen una ocupació breu i intensa, amb funcions defensives i de control territorial. No obstant això, l'abandonament prematur, evidenciat per l'absència de materials posteriors al segle XI, i el silenci documental indiquen una pèrdua de protagonisme en favor del castell d'Artés. Com a conclusió, la torre s'interpreta com un instrument de reestructuració del poder local de mitjans del segle IX vinculat a la recuperació del territori per part de l'autoritat comtal. Representa un intent de reimplantar una administració sobre l'espai rural en un moment de reorganització del poder a l'alta edat mitjana.

Paraules clau: arqueologia altmedieval; autoritat comtal; estructures fortificades; Catalunya medieval

Abstract. *The tower of el Serrat de la Cabra d'Or in defence of the Artés Valley in the 9th century*

This study presents the preliminary results of archaeological excavations of the tower of el Serrat de la Cabra d'Or (Artés, Bages), a fortified structure dating to the 9th and 10th centuries. The main objective is to determine the tower's functionality within the early medieval political

1. Arqueòlegs.cat. pau.alberch@gmail.com, oscartrullas@gmail.com

and territorial context and its relationship with nearby sites, such as the historic centre of Artés (Castellbisbal). The methodology combines systematic archaeological fieldwork with the analysis of recovered materials, supported by historical documentation and architectural comparisons. Excavations have revealed well-preserved masonry structures, evidence of metallurgical activity, and substantial findings of ceramics and animal remains. This indicates domestic and culinary use during the site's final period of occupation. The material evidence suggests a short-lived but intense occupation characterized by defensive and territorial control functions. The absence of artifacts postdating the 11th century, along with the lack of documentary references, indicates an early abandonment of the site in favour of the more dominant Castellbisbal castle. The tower is interpreted as part of a broader effort to reestablish administrative and territorial control during the Carolingian reconsolidation. It likely functioned as a local node in the reimplementation of comital authority across the rural landscape during the reorganization of power in the Early Middle Ages.

Keywords: early medieval archaeology; comital authority; fortified structures; medieval Catalonia

1. Introducció

L'excavació i patrimonialització de la Torre del Serrat de la Cabra d'Or va engegar l'any 2014 com a part d'un projecte de recerca arqueològica territorial del Museu de la Història d'Artés. Des d'aleshores s'han succeït un total de 10 campanyes dutes a terme gràcies a la col·laboració entre l'Ajuntament d'Artés i l'empresa Arqueòlegs.cat. Aquestes accions han estat executades en forma de camps de treball, amb voluntaris de la comarca però també amb els del Departament de Joventut de la Generalitat de Catalunya, amb infants vinguts d'arreu del país.

Part dels resultats s'han publicat a les *IV Jornades d'Arqueologia de la Catalunya Central* (Trullàs et al., 2019), però en aquest escrit n'exposem una revisió del més significatiu, conjuntament amb les novetats de les darreres intervencions. Això ofereix una visió completa de l'evolució dels diferents espais i dels usos que se'n van fer al llarg de la vida útil de la construcció. Aquestes noves dades que

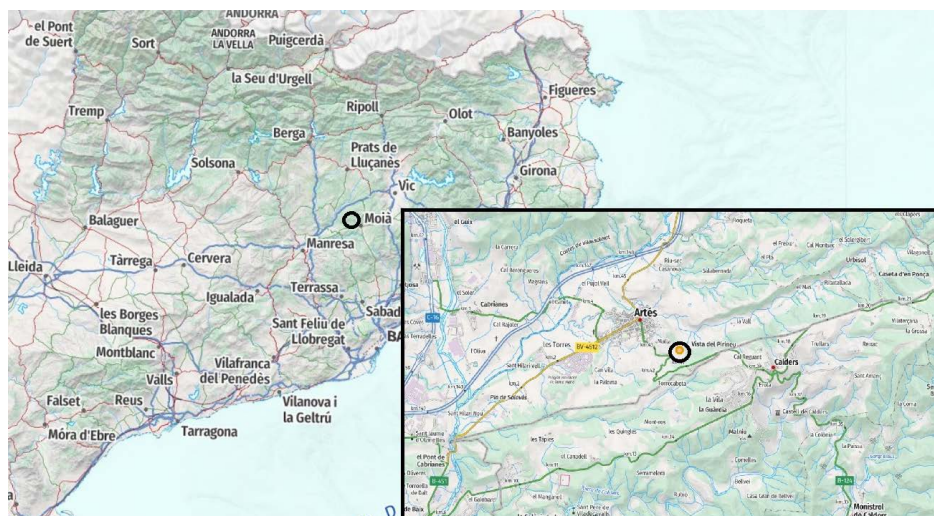
s'incorporen aquí i la seva publicació en aquest volum és pertinent per incloure-la en el si del debat de la poliorcètica altmedieval, tot esperant que pugui adduir noves interpretacions del jaciment i el seu context.

2. Descripció de la torre

2.1. L'estructura arquitectònica del cos central

El cos central del jaciment arqueològic és l'estructura singular que dona nom al conjunt: la torre. Més enllà dels elements arquitectònics annexos que van anar complementant la fortificació, la forma característica i les dimensions dels seus fonaments en fan una construcció destacada del paisatge altmedieval del territori.

Es tracta d'una estructura de planta rectangular, amb unes dimensions de 13 m de llargada per 7 d'amplada. Els murs perimetrals, d'un gruix proper als 2 m, arriben a conservar fins a 1,70 m d'alçada. La tècnica constructiva evidencia una cer-

ta regularitat: els paraments de les cares
vistes són murs de maçoneria formats per
filades de pedres de mida mitjana ben es-
cairades, disposades a contrajunt i refor-
çades amb petits tascons petris amb farci-
ment intern format per abocaments
d'argiles i terres de la zona i pedregada de
mida petita amb alguna peça mitjana. En
alguns punts de les cares exteriors sembla
que s'hi dibuixi un rudimentari *opus spi-
catum* amb blocs més alts que amples. Les
cantonades de l'edifici s'han bastit amb
carreus de dimensions més grans, ben es-
cairats i disposats en entrelligat, consoli-
dant així l'articulació estructural dels
murs. No s'han pogut recuperar restes de
l'argamassa utilitzada com a lligam es-
tructural entre les pedres del cos de l'edi-
fici. Possiblement es va utilitzar algun ti-
pus de morter pobre de calc.

Les seves proporcions permeten inferir l'existència d'almenys un nivell superior, avui desaparegut.

Al parament exterior s'hi aprecien restes escasses d'un revestiment d'estuc de morter de calç, possiblement aplicat a totes les façanes. Actualment, aquest enlluït es documenta en petits fragments de no més d'un centímetre de gruix aproximadament, adherits a les parts baixes dels murs. En alguns sectors s'ha localitzat, adossat a l'exterior de la torre, un paviment també elaborat amb morter de calç. El revestiment s'estén fins al paviment, on forma una mitja canya en la intersecció amb el sòl, fet que suggereix una sin-cronia constructiva entre aquest i l'enlluït mural.

A l'interior, l'espai es distribuïx mitjançant un mur mitger transversal, de 80 cm de gruix, bastit amb parament d'*opus spicatum*, que divideix l'estructura en dues estances. L'excavació d'aquests espais ha posat al descobert un nivell d'ender-

Figura 2. Vista aèria del jaciment.

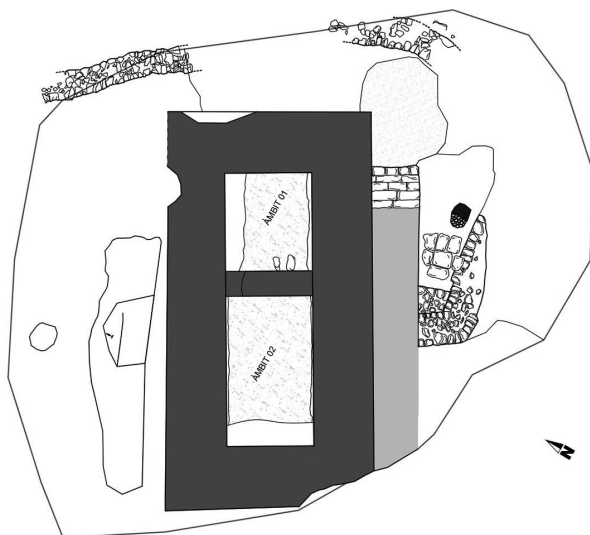

Figura 3. Planta de les estructures localitzades fins al 2023.

roc format per lloses planes, possiblement pertanyents a la coberta d'un pis superior.

2.2. *Els espais interiors de la torre*

És en aquests àmbits interiors on s'ha pogut observar una estratigrafia complexa, amb un registre de processos postdeposicionals preservats en un context tancat pels murs. Així, s'ha recuperat, ordenadament, des dels estrats d'ús, acumulació de deixalles, diversos nivells d'enderroc i finalment evidències d'un reaprofitament de l'espai en època contemporània.

A tots dos àmbits s'han documentat uns nivells d'enderroc formats per grans lloses planes, possiblement procedents de la coberta superior. Cal assenyalar que tota la torre fou travessada per una trinxera de la Guerra Civil (1936-1939) que afecta directament els dos àmbits. L'àmbit 1, situat al sector nord-oriental, i l'àmbit 2, al sector sud-occidental, presenten seqüències arqueològiques diferenciades. Tot seguit en destaquem el més rellevant de la seqüència estratigràfica.

Àmbit 1

Aquest espai és reblert per dos grans paquets sedimentaris d'enderroc. El primer, afectat per la trinxera, té una potència de 80 cm i es compon d'argiles i llims solts, barrejats amb pedres de mida mitjana i gran. D'aquest estrat se n'ha recuperat abundant ceràmica realitzada a torn de cocció reductora, oxidant i mixta, atribuïble a una cronologia que hem de situar vers els segles VIII i IX, així com nombrosos fragments de fauna amb marques de descarnament d'origen antròpic.

El segon estrat, inferior a l'anterior i de 25 cm de potència, es presenta amb terres força compactes i de color marró clar, amb presència de pedres de mida

mitjana i petita provinents de la caiguda dels blocs dels murs de la torre. En aquest cas, l'estrat es mostrà erm, sense materials mobles, i ens indicaria un procés de demolició poc accentuat.

Aixecats aquests dos estrats, apareix un nivell de rebliment que marca un primer moment d'abandó. Es tracta d'un estrat d'escassos centímetres de potència, que destaca per una lleugera presència de cendres. L'excavació que se'n va fer permet descobrir les restes d'una petita estructura adossada al mur de compartimentació, formada per dos blocs petris allargassats i separats entre ells per uns 60 cm. Inicialment es va plantejar com una possible llar de foc força rudimentària, perquè presentava signes de refracció i nivells de cendres adossats. A més, l'estructura s'assentava sobre un nivell de cendres amb marques de rubefacció intensa que evidenciava el focus d'un foc i s'observava com les cendres s'estenien en direcció est, perdent així potència calòrica. Alhora, aquesta seqüència s'assentava damunt un estrat de cendres més depurades que s'estenien en direcció sud.

Aquesta interpretació de les restes de l'estructura planteja dubtes per ubicar-les a la planta baixa i sense sortida de fums. Una altra interpretació seria que es tractés d'un suport d'una estructura d'emmagatzematge tipus gran tenalla, i que els estrats amb elements d'abrasament es relacionessin més aviat amb un abocador de brossa, més que no pas a una producció calòrica.

Finalment, cal destacar la presència d'una estructura negativa, de 2 m de llargada i 60 cm d'amplada, que s'estén cap al nord i que travessa per sota del mur de la torre. Aquesta dada constitueix l'evidència més clara d'una ocupació anterior a la construcció de la torre.

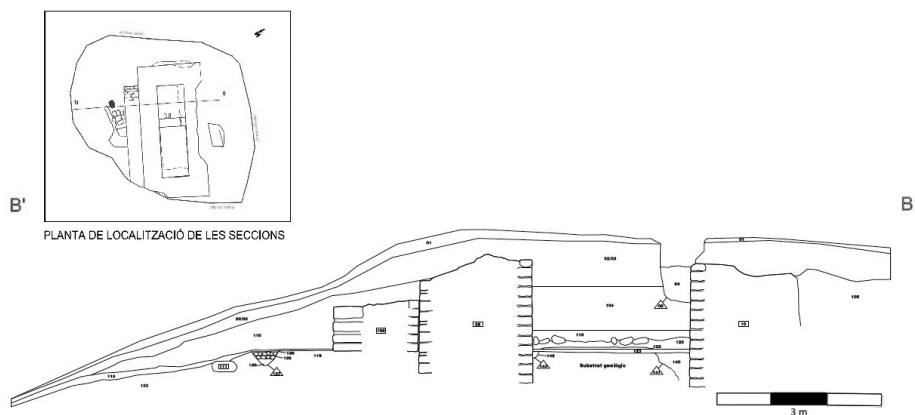

Figura 4. Secció de sud a nord de les estructures a l'alçada de l'àmbit 1.

Figura 5. Vista de l'àmbit 1 des del sud un cop excavat, amb l'estructura adossada al mur mitger.

Àmbit 2

L'excavació d'aquest espai ha revelat un primer estrat d'enderroc amb una gran quantitat de materials ceràmics de cuina, olles i gerres, amb una cronologia

que hem de situar vers els segles VIII i X, així com una gran quantitat de restes de fauna (senglar, cabra, xai, conill) amb traces de descarnament pel consum antropològic. També s'hi han localitzat grans

lloses abocades irregularment entre l'enderroc.

L'estudi de la disposició i la quantitat de les restes trobades, així com les característiques de l'estrat (amb vestigis de cendres, terres, etc.), semblen indicar que es tracta de la caiguda de la coberta de la planta baixa, la qual cosa segellaria l'estrat d'abandó inferior de la torre. Així, el que cobreix aquest enderroc és una fina capa de terres molt compactes que tapa ja el substrat geològic del turó. Aquest darrer estrat conté un gran nombre de restes ceràmiques i òssies, a més d'un alt component de cendres. Per tant, evidencia el darrer moment d'ocupació, just abans d'abandonar-se el recinte, quan s'amortitza com a abocador de restes consumides i de recipients en mal estat.

Un cop retirats els sediments, s'han posat al descobert les rases de fonamentació dels murs nord i sud, excavades al substrat geològic. Aquestes rases no es van detectar a l'àmbit 1, probablement per l'alteració del terreny, però en el cas de l'àmbit 2 revelen la tècnica de construcció original de l'edifici. El mur mitger

d'*opus spicatum*, per contra, no presenta fonamentació, cosa que indica una construcció posterior a l'estructura principal.

2.3. El sector sud: la presència d'un taller metal·lúrgic en un recinte castral

La part meridional destaca per l'excel·lència de les troballes. La més notable és l'estructura mural de 2 m d'ample adossada al mur sud de la torre, que configura una escala amb cinc graons a l'extrem oriental que hi faciliten l'accés a la part superior i molt probablement a l'interior de la torre. Per la seva relació estratigràfica, sabem que forma part d'una reforma posterior al moment d'alçar-ne l'edifici primigeni i, per tant, suposa un canvi funcional en què es renuncia a una barrera defensiva en benefici d'un accés més còmode.

Amb aquesta adequació de l'espai, la construcció d'aquesta plataforma escappa un mur previ de tancament d'un àmbit annex a la torre. Aquest mur naixeria perpendicularment a la façana sud de la construcció central i giraria cap a l'est seguint el perímetre del turó al seu vol-

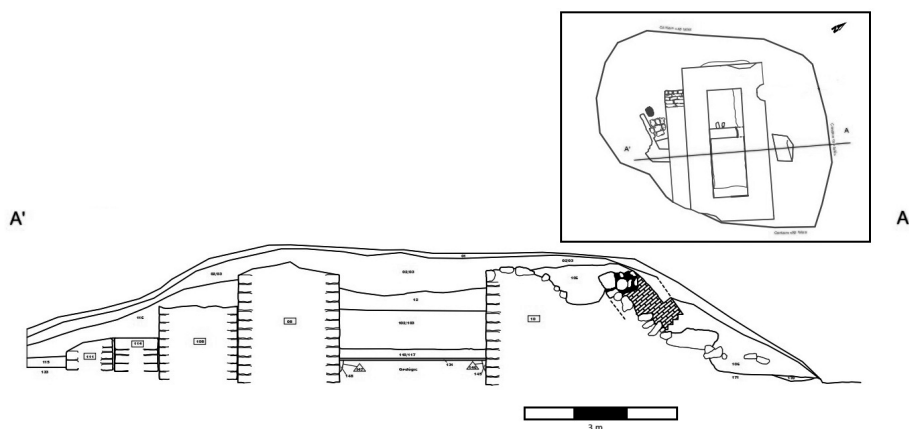

Figura 6. Secció de sud a nord de les estructures a l'alçada de l'àmbit 2.

Figura 7. Vista de l'àmbit 2 des del nord-oest un cop excavat.

Figura 8. L'escalinata i la plataforma d'accés a l'interior de la torre vistos des del sud.

tant. Segurament es tracta d'una primera defensa, construïda després de la torre però anterior a l'escalinata, malgrat que hom continuaria emmurallant el complex durant tot el seu ús.

El nou tancament perimetral servirà de límit d'un recinte cobert que interpretem com un taller de metal·lúrgia contemporani al funcionament de la torre. En aquest àmbit hi apareixen diversos elements significatius per determinar l'ús de l'espai, que són: un paviment de calç molt depurat, un forn de fusió de bronze en cubeta, unes lloses de mides grans que reforcen el paviment en terra batuda general i una petita banqueta elevada.

La construcció d'aquest àmbit suposà el recreixement de l'espai intern mitjançant l'abocament de terres de color marró vermellós molt compactes amb restes de graves del conglomerat del turó, damunt d'aquest estrat on s'assenten les lloses de l'estructura interna i el paviment de morter de calç.

Pel que fa al paviment, el trobem a la zona est, entorn de l'escalinata de baixada. És un sòl construït amb morter blanc molt compacte, lliscat, aplicat segurament sobre una capa de preparació sobre l'estrat geològic per tal de regularitzar-lo. S'observa com aquest estrat també s'adossa al mur perimetral i, per tant, formarien un únic moment de construcció amb morter a la part inferior de les estructures: l'estucat de la torre, l'argamassa d'unió del darrer graó de l'escalinata, l'estucat d'aquest i el paviment.

El conjunt de lloses és una agrupació de set peces planes de mida mitjana que s'encaixen entorn d'una llosa quadrangular de mida més gran, tot formant una superfície plana. Aquesta disposició, concentrada en un punt central, podria tractar-se d'un reforç del sòl per sostenir algu-

na pressió abrupta que, pel context de treball metal·lúrgic que descriurem, ens fa pensar en un possible suport de peu d'enclusa o semblant.

Al mateix recinte, durant la delimitació de l'estrat en superfície, va observar-se, entre els dos elements anteriors, l'existència d'una petita estructura negativa, de planta ovoide, a poc més de 40 cm a l'est de l'enllosat i al sud de l'escalinata, que interpretem com un petit forn per al treball de fosa dels minerals fins a l'obtenció de bronze.

Es tracta d'una estructura de 80 cm x 60 cm que presenta marques d'exposició a altes temperatures al contorn i a la part interna de la negativa. La capa de reble superior és composta per restes de cendres blanquinoses i argiles recremades, segurament provinents de l'enderroc de la part superior de l'estructura. Aquest estrat cobria, a l'extrem oest, un llit de pedres de mida petita (d'uns 15 cm de potència mitjana), amb senyals evidents de combustió, el qual s'assentava sobre una base de cendres i argiles recremades. En direcció est, l'estructura presentava una potència més gran en forma de cubeta reblerta per un estrat de terres marronoses poc compactes i amb presència de cendres. Segurament, la potència més elevada de l'estructura negativa a llevant respon probablement al punt de recollida del metall de fosa.

Finalment, a la part més occidental de l'àmbit s'hi documenta una petita plataforma elevada uns 40 cm sobre el paviment. Està construïda amb blocs irregulars de pedra seca i encaixada entre la plataforma d'accés a la torre i la reculada del mur perimetral. Tot i que la superfície es mostra erosionada i sense cap traça que ens n'indiqui l'ús, ho interpretem com un possible lloc de treball, amb una superfície elevada.

Figura 9. Restes d'un possible taller metal·lúrgic al sector sud, amb la torre al fons.

2.4. El sector est

El sector oriental del jaciment és un espai molt estret, amb uns escassos 2 m de separació entre el mur de llevant de la torre i la cinglera del turó. Aquesta configuració topogràfica ha provocat una pronunciada erosió de la zona que hi impedeix la conservació de restes.

Tot i això, s'han pogut identificar restes del mur perimetral tant a l'extrem sud com al nord d'aquest sector. Aquest mur sembla que s'inicia al sud, delimitant l'espai on es documenta el taller de metal·lúrgia, i que continua cap a l'est, on, progressivament, es perd a causa de l'erosió fins que desapareix. El traçat reapareix novament a l'extrem nord, suggerint la

continuïtat original del perímetre defensiu o delimitador del conjunt.

Cal destacar que en aquest mateix sector s'ha documentat la ja esmentada presència significativa de fragments d'estuc de morter de calç adossats al parament oriental de la torre, que permet el revestiment mural al llarg de tota la seva façana est.

2.5. El sector nord, l'accés al recinte

La cara septentrional del jaciment és la que presentava un volum més gran d'esfondrament i que conserva encara un estrat d'enderroc en curs d'excavació. Tanmateix, els treballs van descobrir un mur

clarament cedit però mantingut parcialment en connexió estructural. És un gran pany mural desplomat, que encara es conserva unit en bloc i que ha caigut cap a l'interior, abocant-se damunt del cos de la torre. Es tracta probablement de la muralla perimetral del recinte.

Malgrat que només n'és visible un tram d'1 m aproximadament de la seva cara exterior, s'ha pogut establir que aquest mur és construït amb petits blocs de pedra escairats amb forma rectangular i lligats amb un morter de calç blanc molt compacte. La seva amplada, d'uns 100 cm, i les característiques de l'aparell constructiu el diferencien clarament del cos central de la torre, tant en tècnica com en morfologia.

El recorregut del mur cedit pot resseguir-se al llarg de 7 m en paral·lel a la torre. Aquest fet permet proposar-ne la identificació com un fragment del perímetre

mural que hauria encerclat el turó i que ja s'havia documentat en altres punts del jaciment, la qual cosa reforçaria la hipòtesi d'un tancament continu del recinte.

Un dels aspectes més destacats d'aquest sector és la presència, en el fragment exterior del mur conservat, d'una llinda i de l'arrencada de la seva volta, parts que en conformen una obertura. Aquesta estructura podria correspondre a una finestra, però per la seva ubicació i morfologia es considera més probable que es tracti d'un accés a l'interior del recinte fortificat.

3. Seqüenciació de fases constructives i aproximació cronològica

Les dades obtingudes durant l'excavació, juntament amb una datació radiocarbò-

Figura 10. Restes de la possible entrada al recinte castral vista des del nord-est.

nica, permeten establir una seqüència evolutiva de l'espai i situar-ne l'ús entorn del segle x. Tanmateix, cal remarcar que l'estudi definitiu dels materials és encara en curs i pot aportar-hi dades significatives. Aquesta anàlisi, juntament amb la lectura estratigràfica i arquitectònica, haurà de permetre orientar una datació més precisa de cadascuna de les fases documentades.

En un primer moment s'erigeix la torre com una obra amb una clara funció poliorcètica, probablement en resposta a una necessitat defensiva o de vigilància territorial. Aquesta construcció s'assenta sobre un espai on només s'ha identificat una estructura anterior molt més antiga, sense relació directa amb el conjunt castral.

A aquest cos s'hi adossa el mur intermedi. Aquest fet, però, no ens en marcaria necessàriament una fase constructiva posterior, sinó que, tal com és canònic en aquest tipus d'estructura defensiva, primerament s'alçaven els murs perimetrals amb uns gruixos clarament superiors per suportar la càrrega de tota l'estructura, que podia arribar a una alçada d'entre 13 i 17 m. Posteriorment, es terraplenava o s'abocaven terres a la superfície interior de l'àmbit per regularitzar-ne un nivell estable i posteriorment s'alçava el mur interior de separació d'àmbits i que alhora servia de pilar de descàrrega per als pisos superiors. Aquest fet explicaria que el mur intermedi s'assenti sobre l'estrat compacte de regularització.

A la fase següent s'hi adossa un mur perimetral que ressegueix el turó. Tot i que no ho podem precisar amb certesa, probablement aquesta estructura és posterior a la torre i la seva funció és clarament la d'incloure més espai en el recinte emmurallat.

Posteriorment se'n documenten una sèrie de reformes importants, entre les quals destaquen els enlluïts de morter de calç i la construcció de l'escala amb plataforma d'accés, adossada al mur sud, que implica el tall parcial del mur perimetral. Aquesta intervenció representa un canvi funcional en què es prioritza la comoditat d'entrada per sobre del caràcter defensiu inicial.

No sabem si és en aquest moment o en l'anterior quan s'estableix l'espai destinat a activitats metal·lúrgiques protegit pel mateix mur perimetral. Aquest àmbit, amb un paviment específic i estructures associades com ara el forn de fusió, indica una utilització del lloc amb finalitats productives.

L'ús i l'abandonament progressiu de l'edifici es manifesta en diverses fases d'enderroc i col·lapse parcial. Un primer ensorrament afecta el mur perimetral nord i part de la torre, mentre que posteriorment s'hi detecta un aprofitament residual de l'espai, com evidencien les restes de foc i els estrats de cendres a la zona nord.

Finalment, un col·lapse estructural generalitzat sembla que es relaciona amb una fallida de la base geològica, especialment pronunciada a la cantonada sud-oest del turó. Aquest episodi marca el final de l'ocupació antiga de l'espai.

L'última intervenció documentada correspon a l'obertura d'una trinxera contemporània, probablement durant la Guerra Civil espanyola, que n'afecta parcialment l'estructura original.

A partir de l'anàlisi radiocarbònica d'un fragment d'os, recuperat en el rebliement i interpretat com a estrat d'ús de l'àmbit 2, datem la deposició en 820-978 cal. dC en un 83,9% de probabilitat. Aquest moment se situaria entre les dar-

res reformes i la primera demolició del recinte, al temps que avalaria que la torre era en ús abans del segle x. Tenint en compte que ja havia sofert un mínim de dues reformes, en podríem recular la construcció cap al segle VIII, tot i que el context històric fa més probable que sigui de mitjans del segle IX.

4. Materials

Malgrat que es preveu fer el projecte d'estudi i publicació del conjunt després de la finalització de l'excavació, se'n mantenen les conclusions inicials en referència als materials. Cal tenir en compte que la major part dels que s'han recuperat han estat els dels estrats inferiors de l'interior de la torre i que determinen només el darrer ús de l'espai. Corresponen a un abocament de residus i restes de recipients ceràmics molt fragmentats, juntament amb ossos d'animals amb traces de cocció i descarnament. Tanmateix, això no ha de condicionar la lectura de l'ús general de la torre ni del seu moment inicial.

El conjunt ceràmic majoritari s'emmarca en l'horitzó datat entre els segles IX i XI (Roig, 2009). Es caracteritza pels fragments amb tonalitats grises o negres de cocció reductora de pasta poc depurada i fabricada amb torneta. En general, cap peça presenta decoració, exceptuant-ne algun possible cas en què s'intueixen incisions o acabats espatulats. S'hi observen evidències de l'exposició contínua a termoalteracions patida per les restes ceràmiques durant el seu moment d'ús, cosa que fa palès el servei culinari d'aquests recipients. Tanmateix, aquesta pràctica sovint elimina els diferents elements decoratius que podrien facilitar-ne la classificació tipològica. En aquest cas,

les formes que han aparegut corresponen a olles i ampolles de coll curt.

D'altra banda, també hi apareix una gran quantitat de fragments de cuita oxidant, en molts casos bicromats amb el nucli de color més enfosquit de tipus sandvitx. Els seus acabats mostren superfícies polides, espatulades o allisades. Cap d'aquestes ceràmiques no presenta una clara decoració que calgui destacar, a excepció d'un fragment en què es poden apreciar dues línies horitzontals i paral·leles situades a la meitat superior, prop de la boca de la peça. A diferència del grup anterior, aquestes presenten una pasta molt més depurada. Se'n relaciona la utilitat amb l'emmagatzematge, de servei de líquids o altres substàncies.

Pel que fa a les restes faunístiques, són abundants en moltes de les unitats estratigràfiques interiors de la torre. Les espècies més ben representades són els ovicaprins i els suïds. Diversos fragments ossis presenten marques de tall en forma de V, indicatives de tasques de descarnament, i també s'hi han identificat evidències clares de contacte amb foc i altres formes de termoalteració pròpies d'usos culinaris. Tot plegat apunta cap a un ús alimentari d'aquests materials i suggereix la presència d'una zona de rebuig o abocament de deixalles domèstiques dins l'espai ocupat.

La valoració global del conjunt de materials apunta cap a una cronologia que no sobrepassa el segle XI. Els nivells superficials contenen ceràmiques antigues sense cap indicatiu de formes més modernes, cosa que reforça la hipòtesi d'un abandonament prematur del lloc, no més enllà de l'època comtal. Amb tot, serà necessari aprofundir en l'estudi de materials per establir amb més precisió el moment fundacional i les fases d'evolució del jaciment.

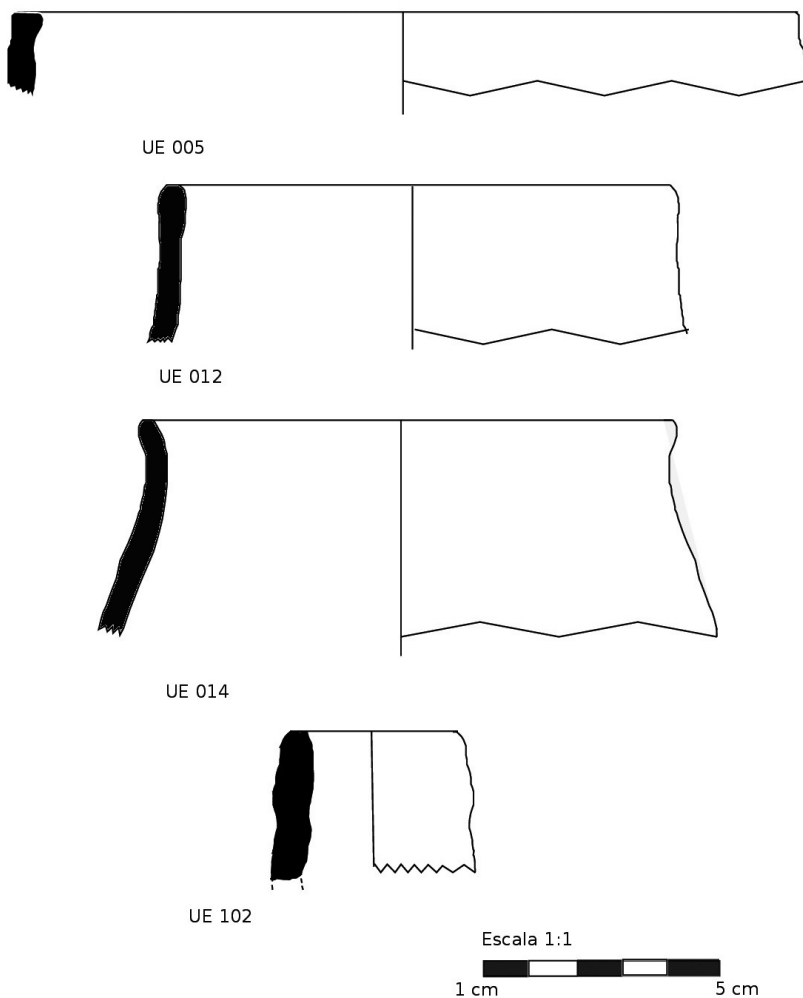

Figura 11. Exemples de tipologia ceràmica localitzades a l'interior de la torre (Trullàs et al., 2019).

5. Consideracions finals: ús de la torre en el seu context

Pel que fa al context, la presència del nucli vell d'Artés, que és un punt de domini territorial amb una ocupació contínua des de l'antiguitat, a 1,5 km de distància i

amb ple contacte visual amb la torre, estableix una relació de control i defensa bi-cèfala que fa plantejar la funcionalitat del jaciment.

Arqueològicament, les intervencions en aquest turó central del municipi constaten una ocupació inicial entre els se-

gles III aC i I dC al Pati de l'Era de Castellbisbal (Trullàs, 2015). Posteriorment, s'hi intueix la presència d'una necròpolis romana a partir de la presència de dues làpides i una ara votiva (Sitges, 1976). En el mateix indret s'hi assenta un temple paleocristià amb necròpolis datat dels segles VI i VII a la plaça vella (Julià i Klie-mann, 1984, 1985 i 1992), i al seu entorn, vers el segle IX, s'hi hauria establert el castell de Castellbisbal d'Artés (Brasó et al., 1976; Junyent et al., 1984). Això evidenciaria l'ocupació defensiva al turó d'Artés amb l'església romànica de Santa Maria del Puig d'Artés, que inicialment funcionava com a església del castell i el 972 s'esmenta que rep la categoria de par-ròquia. Això vol dir que aquest nucli de poder hi era amb anterioritat a la torre i que hi continuà sent posteriorment.

Un altre indret destacat del municipi a l'antiguitat és el jaciment històric de Matacans (Daura i Pardo, 1991; Daura et al., 1992). Es tracta d'una vil·la productiva situada a escassos 3 km de la torre i que presenta una ocupació continuada des dels segles I-II aC fins a l'època baixmedieval, passant per una ocupació altmedieval constatada per una habitació i quatre sitges que podrien haver coexistit en el temps amb la Torre del Serrat de la Cabra d'Or.

Un altre centre de producció proper on s'ha treballat és a les Feixes de la Sala (Vila, 2018 i 2020). Es troba a uns 300 m de la torre i presenta una amortització amb materials propers als segles IX-XI, malgrat que no en sabem reconèixer la funcionalitat.

A Salabernada, a 1,7 km de distància, a mitjans del segle XX hi van aparèixer tombes de llosa juntament amb una sive-lla del segle VII (Trullàs, 2002) que refereix a un context cultural visigòtic. Tanmateix, una investigació més intensa a la

zona sembla que podria aportar més elements d'aquesta cronologia.

Documentalment, la vil·la de Matacans apareix en paral·lel a la del Torcó, que no s'ha localitzat però que se'n conserva el topònim al carrer del Torcó a Horta d'Avinyó, a 4,5 km de la torre. Totes dues se citen al precepte d'Odó de l'any 889. Aquest és el document amb la menció més antiga d'Artés en què s'ofereix la vall amb esglésies, vil·les i vilars a la catedral de Vic. Però ni en aquest ni en un altre de 938, en què es determinen els límits del terme i que cita els elements més significatius de la zona (Gibert, 1981), no s'esmenta cap element arquitectònic militar que ens pugui recordar la torre. Per tant, podria ser que en aquest moment ja estigués en desús.

En resum, si bé aquest registre documental i arqueològic assenyala, per una banda, un poblament dispers que podria necessitar l'empara d'un castell fortificat i, per una altra, una concentració de poder al capdamunt del turó del nucli vell d'Artés, el que sembla més obvi és que fos en aquest últim indret on s'exercís aquest domini i no a la Torre del Serrat de la Cabra d'Or.

Per tant, sembla que la torre funcionava com un satèl·lit d'aquest nucli que acabaria esdevenint el castell de Castellbisbal. Tindria una funció militar que aniria més enllà del domini del territori proper i que permetria establir el control visual o la comunicació amb altres territoris més enllà de la vall. És remarcable que, tal com s'havia exposat fins ara (Trullàs et al., 2019), podria establir una xarxa de comunicació amb el Moianès i el Lluçanès anterior al segle XI, perquè té contacte visual amb el castell de Clarà, a 10 km (Moianès), i el de Lluçà, a 30 km (Lluçanès). A més, les similituds arquitect-

tòniques que comparteix amb els castells d'Ardèvol i Peracamps (Solsonès) pot evidenciar que forma part d'una estratègia de control més enllà de la mateixa vall. En aquest cas, però, la singularitat rau en les evidències de producció metal·lúrgica.

Així doncs, tot i que queda clar que la darrera etapa d'ocupació de la Torre del Serrat de la Cabra d'Or correspon clarament a l'inici del període comtal, tal com ho evidencia l'abundància de ceràmica atribuïble a aquesta època, el debat se centra en la motivació de la seva construcció. D'una banda, podria entendre's com una iniciativa del poder carolingi o comtal per establir una línia defensiva i de control territorial davant l'amenaça sarraïna, en el marc de la consolidació de la Marca Hispànica. De l'altra, suggerim que la torre servís per implantar un nou poder polític militar en una zona dominada fins aleshores per cabdills locals, que

durant prop d'un segle havien exercit el control efectiu del territori i que mostren resistència al poder estranger, com ho confirmen episodis com ara la revolta d'Aissó (826 i 827).

En conclusió, la Torre del Serrat de la Cabra d'Or s'emmarca dins un procés més ampli de reorganització territorial altmedieval, en què es fa evident la voluntat de restablir un control administratiu i polític sobre l'espai. Aquesta estructura no només respon a necessitats defensives puntuals, sinó que també reflecteix l'intent de recuperar una autoritat des del territori, vinculada a les dinàmiques de consolidació del poder que s'impulsaven des dels comtats d'Osona-Manresa i segurament a costa de cabdills locals. La torre esdevé així un instrument per facilitar el retorn de l'administració i la supervisió efectiva del territori en un moment de redefinició del poder comtal.

Referències bibliogràfiques

- BRASÓ, M.; PLADEVALL, A.; CATALÀ, P. (1976). «El castell d'Artés». A: *Els castells catalans*, vol. VI. Barcelona, 483-489.
- DAURA, A.; PARDO, D. (s. d.). *El coneixement de l'alt imperi romà a la Catalunya interior: L'exemple de la comarca del Bages*.
- (1991). «Les restes romanes baix imperials a la Conca mitjana-alta del riu Llobregat». *Estrat: Revista d'Arqueologia, Prehistòria i Història Antiga*, 4, 42.
- DAURA, A.; PARDO, D.; PIÑERO, J. (1992). «El jaciment arqueològic de Matacans (Artés): Resseña dels treballs realitzats entre 1988 i 1991». A: *Arqueologia i patrimoni a la Catalunya interior. Últimes investigacions. Miscel·lània d'Estudis Bagecs*, 8. Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 149-190.
- GIBERT ARISSA, J. (1981). «Reconeixement dels límits del terme d'Artés al segle X». *Miscel·lània d'Estudis Bagecs*, 1, 141-148.
- JULIÀ, J. R.; KLIEMANN, K. (1984). «El temple paleocristià d'Artés». *Dovella: Revista Cultural de la Catalunya Central*, II època, 4(14), 7-12.
- (1985). «Excavación de urgencia de la Plaza Vella de Artés (Bages)». *Acta Historica et Archaeologica Mediavalia*, 5-6, 451-452.

- (1992). «Excavacions arqueològiques a la Plaça Vella de Artés (Bages)». *Arqueologia i patrimoni a la Catalunya interior. Últimes investigacions. Miscel·lània d'Estudis Bagençs*, 8, 37-74. Manresa: Centre d'Estudis del Bages.
- JUNYENT, J.; MAZCUÑAN, A.; BENET, A. (1984). «El castell d'Artés». A: *Catalunya Romànica*. Volum XI: *El Bages*. Barcelona: Gran Enciclopèdia Catalana, 102-105.
- ROIG I BUXÓ, J. (2009). «La ceràmica del período carolingio y primera época condal en la Cataluña vieja: Las producciones reducidas, oxidantes y espatuladas (siglos ix, x y xi)». *IX Congreso Internacional AIECM2*: 23-28. Venècia.
- SITGES I MOLINS, X. (1976). «Trobada de tres làpides romanes a Artés». *Ausa*, 84, 88-89.
- TRULLÀS I LEDESMA, Ó. (2002). «La Sivella visigòtica (segle VII) del Museu de la Història d'Artés». *Artesenc*, 186 (novembre), 20.
- (2015). *Memòria de la intervenció arqueològica realitzada al pati de l'era del Castellbisbal, Artés (El Bages)* [document intern no publicat]. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Servei d'Arqueologia i Paleontologia. Núm. Mem. 13634.
- TRULLÀS I LEDESMA, Ó.; ALBERCH I CALM, P.; SEDANO I CARETA, J. (2019). «La Torre del Serrat de la cabra d'Or: El control de la Vall d'Artés als segles IX – X». A: BERNADES, J. (coord.). *IV Jornades d'Arqueologia de la Catalunya Central: Solsona – Museu Comarcal i Diocesà 14 i 15 d'octubre de 2016*, 224-230. Recuperat de <<http://hdl.handle.net/10687/424448>>
- VILA I CORTINA, M. (2018). *Memòria de les intervencions arqueològiques a Les Feixes de la Sala* [document intern no publicat]. Generalitat de Catalunya. Servei d'Arqueologia i Paleontologia. Núm. mem. 15545.
- (2020). *Memòria de la intervenció arqueològica les Feixes de la Sala* [document intern no publicat]. Generalitat de Catalunya. Servei d'Arqueologia i Paleontologia. Núm. mem. 15150.

